

POLITIIKAN TUTKIJA JA LAINSÄÄDÄNNÖN KAUTTA TAPAHTUVA POLIITTINEN UUDISTUS

Ilkka Heiskanen

»Syvävaikutuksinen perustuslakia koskeva lainsäädäntö voi olla vain vallankumouksen tuotetta. Kun vallankumous on poliittisesti uutta luova tapahtuma luokka-asetelman historiassa, lainsäädäntö merkitsee vain vähäisiä muutoksia pohjimmiltaan muuttumattomana säilyvässä yhteiskunnassa. Lainsäädäntöön perustuvat reformiyri-tykset ovat vallankumouksesta irrallaan voimattomia. Kaikkina historiallisina aikoina niitä on voitu viedä eteenpäin vain niin kauan kuin niitä edeltäneiden (yhteiskunnallisten) kouristusten aikana jaettujen potkujen ja iskujen jälkivaikutukset ovat kestäneet ja kun niitä on tulkittu sen yhteiskunnallisen uudistuksen kehyksessä, jonka nämä kouristukset ovat saattaneet maailmaan. Tämä on ongelman ydin.» (Rosa Luxemburg, Sozialreform oder Revolution.)

Suomen valtioneuvosto teki kesällä 1969 päätöksen tärkeän lainsäädäntötyön, perustuslakien tarkistamisen, alullepanosta. Kun tähän työhön lopulta ryhdytään, se tulee asettamaan Suomen politiikan tutkijat tempppelin harjalle. Koska kyseessä on poliittisen järjestelmän lainsäädännöllinen uudistustyö, heidän pitäisi olla jollakin tavalla asiantuntijoita ja ammattinsa puolesta mukana yrityksessä. Kysymykset, joihin he joutuvat vastaamaan, ovat: missä määrin politiikan tutkija voi odottaa saavansa osallistua tähän työhön, missä määrin hän saadessaan kykenee siihen osallistumaan, ja missä määrin ja millä tavoin hänen kytetessään pitäisi siihen osallistua.

Kahden ensimmäisen kysymyksen ja Suomen politiikan tutkimuksen nykyisen tilan tarkastelu varmasti osoittaa, että tempppelin harja sinänsä on näennäinen. Uudistustyö tulee tapahtumaan varmasti vanhoissa valtiosääntöoikeudellisissa puitteissa, olipa politiikan tutkijain määrä uudistusta suunnittelevassa komiteassa mikä tahansa. Syynä tähän on yksinkertaisesti se, ettei suomalainen politiikan tutkija kykene oman alansa edustajana osallistumaan tällaiseen laaja-alaiseen työhön. Pieniin näpertelytehtäviin kouliintuneena hän jää väijäämättä valtiosääntöoppineiden varjoon.¹

Vaikka tarkastelu Suomen politiikan tutkijain osalta voitaisiin lopettaa tähän, lienee puhtaasti teoreettiselta kannalta syytä tarkastella myös viimeistä kysymystämme: missä määrin ja millä tavoin politiikan tutkijain pitäisi (lähinnä asiantuntijoina) osallistua lainsäädännön kautta tapahtuvaan poliittiseen uudistukseen.

Etsiessään vastausta tähän kysymykseen politiikan tutkijan lienee kussakin konkreettisesti tapauksessa syytä kysyä, miksi kyseiseen uudistustyöhön on ryhtytty ja mitä tuloksia se vallitsevassa poliittisessä tilanteessa saattaa tuottaa.

Voimme kenties erittäin konkreettisesti tasolla todeta seuraavat perusteryhmät, jotka saattavat johtaa poliittiseen uudistukseen tähtäävään lainsäädäntötyöhön:

1. Tunnetaan tarvetta perustuslakien »kausihuoltoon» (argumenttityyppi, »valtiosääntö on ollut jo voimassa 50 vuotta ja on varmasti vanhentunut»)
2. Vertaillaan perustuslakeja muiden maiden vastaaviin (argumenttityyppi, »Itä-Saksa sai juuri uuden nykyaikaisen valtiosäännön»)
3. Uskotaan perustuslainmuutoksen olevan ainoan keinon poliittisten instituutioiden toiminnan rationalisoimiseen (argumenttityyppi »delegointia poliittisten instituutioiden välillä ja niiden sisällä on helpotettava, jotta päästäisiin tehokkaaseen päätöksentekoon»)
4. Pyrkimykset vallan siirron kautta poliittisten instituutioiden päätösten suurempaan tehokkuuteen (argumenttityyppi »valtioneuvoston asemaa on lujitettava, jotta tehokasta suunnitteluun perustuvaa talouspolitiikkaa voitaisiin toteuttaa»)
5. Pyrkimykset yhteiskunnan ryhmäkohtaisten tarpeiden tyydytyksen tasojen keskinäiseen muuttamiseen (argumenttityyppi, »perustuslakien omaisuuden turvasäännöksiä on lievennettävä, jotta yhteiskunnan vähävaraisten asemaa voitaisiin tehokkaasti parantaa»)

Kaksi ensimmäistä eivät ilmeisestikään ole riittäviä (tai ainakaan riittävän tarkkoja) syitä töihin ryhtymiseen kenellekään, saati sitten itseään rationaalisena pitävälle tutkijalle. Lähtiessään kahdella seuraavalla perustalla liikkuvaan uudistustyöhön mukaan politiikan tutkija ilmeisestikin joutuu toimimaan teknokraattina, so. arvioimaan poliittisen järjestelmän tiettyjen rakennemuutosten vaikutusta olemassaolevan järjestelmän tehostamiseen. Viidennellä perustalla olevaan uudistukseen osallistumisesta tulee ilmeisestikin sitoutumis- ja arvokysymys: katsooko tutkija uudistuksen yhteiskunnallisen tavoitteen oikeaksi ja haluaako hän avustaa sen toteuttamisessa.

Ero tällä viimeisellä ja kahdella edellisellä perustalla olevien uudistusyritysten kesken on kuitenkin vain näennäinen. Jos politiikan tutkija uskoo lujasti etujen yhteyden otaksuma, hän luonnollisesti voi silmät ummessa omistaa itsensä uudistukselle ja astua teknokraatin saappaisiin. Jos hän kuitenkin epäilee, että »tehostaminen» ei suinkaan lankea kaikkien yhteiskuntaryhmien hyväksi yhtäläisesti, vaan saattaa säilyttää tai kenties vielä voimistaa vallitsevia yhteiskunnallisia epäkohtia, on hän vieläkin vaikeammassa päätöstilanteessa, kuin jos uudistuksen tavoitteena olisi selvät yhteiskunnalliset rakennemuutokset. Nyt hänen on pyrittävä parhaansa mukaan arvioimaan »tehostamisen» jatkoseurauksia ja vasta tämän jälkeen hän tietää, onko kyseessä sitoutumis- ja arvoratkaistu.

Näiden jatkoseurausten tarkka arviointi on kuitenkin sosiaalitieteitten nykyisessä tilassa melkein mahdotonta suorittaa, joten tutkija voi tuskin koskaan puhtain omintunnon esiintyä pelkkänä teknokraattina.

Jos nyt uskomme hypoteettisen politiikan tutkijamme rationaalisuuteen (so. haluun toimia vain selvien vaihtoehtojen ja riittävän informaation tilanteissa) ja moraaliseen integriteettiin (so. haluun välttää toimintaa, jonka tulokset saattavat olla vastoin hänen omaa vakaumustaan) näyttää ratkaisu uudistusperusteiden kannalta yksinkertaiselta. Poliitiikan tutkija saattaa puhtain omintunnon osallistua vain sellaiseen lainsäädännölliseen poliittisen järjestelmän uudistustyöhön, joka tähtää laajoihin ja selviin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin. Valtiosääntöoppi-neita on viime aikona syytetty politiikan juridisoimisesta; ilmeisesti ei ole mitään syytä mennä myöskään politiikan politologisoimiseen.²

Vaikka tutkija voisikin yksiselitteisesti ratkaista osallistumisen ongelman suunnitellun uudistuksen luonteen perusteella, ei hänen ongelmansa vielä tällöin ole ohi. Asiantuntijana uudistustyöhön osallistuessaan hän ei suinkaan ole uudistustyön tulosten ainoa ja tuskinpa millään tavoin edes ratkaiseva tekijä. Selviä ja tutkijan itsensä hyväksymiä yhteiskunnallisia tavoitteita ajava uudistustyö saattaa hyvistä ja jopa hyväksytyistä uudistussuunnitelmista huolimatta tuottaa kokonaan tavoitteita vastaamattomia tuloksia. Osa syystä saattaa tietysti langeta itse suunnittelevien asiantuntijoiden tilille, mutta suurimpana syynä tavallisesti ovat päätöksenteko- ja toteuttamisvaiheessa tapahtuvat muutokset. Poliittisen järjestelmän uudistuksen yhteydessä tämä vaara on erittäin suuri, koska uudistukset melkeinpä loogisella välttämättömyydellä muuttavat niiden vallanpitäjien ja toteuttajien asemaa, jotka näistä uudistuksista ja niiden toteuttamisesta päättävät ja huolehtivat. Tämän seikan länsimaisen politiikan tutkimuksen policy-analyttikot ovat liian usein unohtaneet, ja val-lankumouksen merkitystä korostavat marxilaiset teoreetikot liiankin kärkkäästi havainneet (vrt. Rosa Luxemburgin teesi artikkelin alussa).

Jos tutkija havaitsee, ettei hänen ajamansa uudistussuunnitelma tule menemään läpi tai se tulee toteutettaessa täysin muuntumaan on hänellä useampia reaktiomahdollisuuksia: 1) hän voi vetäytyä kokonaan pois uudistusyrityksistä ja jäädä odottamaan tai ryhtyä kiirehtimään niitä »yhteiskunnan kouristuksia», jotka luovat paremmat läpimenomahdollisuudet toivotuille uudistuksille, 2) hän voi analysoida ja julkistaa omien toteutumattomien ja toisten toteutettujen uudistusten seurauksia ja siten pyrkiä hankkimaan kannatusta omille uusille uudistustoiveilleen, 3) hän voi pyrkiä ennakoimaan ja ennustamaan sekä tällä perustalla manipuloimaan päätöksentekijäin ja toteuttajien toimintaa siten, että he itse asiassa vastoin tahtoaan toteuttavat tutkijan suunnitelmat.

Kaikkiin näihin ratkaisuihin liittyy moraalisia ongelmia, joihin tässä ei voida puuttua. On vain syytä todeta, että kaikki nämäkin ratkaisut kiertyvät takaisin politiikan tutkijan omaan kykyyn arvioida poliittista tilannetta ja poliittista kehitystä. Ei ehkä ole rationaalista vetäytyä pois, jos tavoitteet kuitenkin voisi

saavuttaa tietojen julkistamisella, ei ehkä ole rationaalista suosittaa vallankumousta, jos päätöksentekijöihin voi vaikuttaa manipuloinnilla jne. Poliitiikan tutkijan on tunnettava asiantuntijana poliittinen kenttä myös voidakseen laatia toteuttamisstrategiat suosituksilleen ja suunnitelmilleen.

Jos politiikan tutkija saa osallistua ja kykenee osallistumaan poliittiseen uudistukseen sekä tietää missä määrin ja millä tavoin hänen pitäisi osallistua ja lopulta myös onnistuu laatimaan toteuttamisstrategian, jonka kautta hän saa omat suosituksensa ja suunnitelmansa läpi, jää jäljelle vielä tutkijan oman vastuun ongelma. Millä oikeudella hän ajaa läpi oman kantansa, millä oikeudella hän rajoittaa varsinaisten vastuunalaisten päätöksentekijäin valtaa, mikä on hänen rangaistuksensa huonoista seurauksista? Vastaukset näihin kysymyksiin ovat vielä auki niin sosiaalitieteitten kuin muittenkin tieteitten osalta.

Kun kuitenkin otetaan huomioon politiikan tutkimuksen tämänhetkinen tila niin meillä kuin muuallakin, lienee toistaiseksi tarpeetonta paneutua liian pitkään pohtimaan näitä tieteen yhteiskunnallisen aseman ongelmia kovin syvällisesti. Voi kuitenkin toivoa, että vaikka politiikan tutkijamme tuskin paljонkaan pääsevät osallistumaan edessä olevaan maamme perustuslakien tarkistamiseen, tämän uudistuksen seuraaminen pakottaa heidät havaitsemaan omat heikkoutensa tiedollisella tasolla ja saa heidät kiinnostumaan poliittisista reformeista käytännöllisen toiminnan tasolla.

LÄHDEVIITTEET

¹ Ks. Antero Jyränkin artikkeli tässä lehdessä.

² Ks. Esko Riepuhan artikkeli tässä lehdessä.